

ΠΡΩΙΜΗ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΗ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ: ΜΠΑΟΥΜΑΝ ΚΑΙ ΓΚΙΝΤΕΝΣ

ΕΠΟ41 ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20^ο ΑΙΩΝΑ

ΤΡΙΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2013

ΘΟΔΩΡΗΣ ΣΟΛΔΑΤΟΣ

2750 ΛΕΞΕΙΣ

Εκφώνηση εργασίας:

Παρουσιάστε τις απόψεις των Άντονι Γκίντενς και Ζίγκμουντ Μπάουμαν περί της πρώιμης και ύστερης νεωτερικότητας.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	4
1. Νεωτερικότητα.....	4
2. Ταχύτητα και ρευστότητα.....	6
3. Απουσία ελέγχου, φόβος και διακινδύνευση.....	7
4. Συλλογικότητα και εξατομίκευση.....	9
5. Χώρος και χρόνος.....	10
Συμπεράσματα.....	12
Βιβλιογραφία.....	14

Εισαγωγή

Ο Ζίγκμουντ Μπάουμαν και ο Άντονι Γκίντενς είναι δύο από τους σημαντικότερους θεωρητικούς της κοινωνικής θεωρίας και της νεωτερικότητας. Η νεωτερικότητα αποτέλεσε και για τους δύο ένα από τα κύρια ζητήματα με τα οποία ασχολήθηκαν. Κοινά στοιχεία μπορούμε να εντοπίσουμε τόσο στις επιρροές τους (Μαρξ, Βέμπερ), όσο και σε άλλες θεωρητικές τους αναζητήσεις, όπως η σχέση κοινωνικής δομής και δράσης, ένα από τα βασικά προβλήματα της κοινωνικής θεωρίας, καθώς και η κοινή τους επιδίωξη μιας ανανέωσης της σοσιαλδημοκρατίας^{1,2}.

Η σχέση δομής και δράσης ήταν το ζήτημα με το οποίο έγιναν ευρύτερα γνωστοί και οι δύο. Ο Μπάουμαν στο βιβλίο του «Culture as Praxis» (1973) δίνει τέλος στον παραδοσιακό δυϊσμό δομής και δράσης, ορίζοντας την κουλτούρα ως ολική πράξη που χαρακτηρίζει τον άνθρωπο ως είδος, μια θεώρηση η οποία σύμφωνα με τον Μπάουμαν είναι προϊόν της νεωτερικής αντίληψης για τον άνθρωπο³. Ο Γκίντενς, μέσα από τη θεωρία της δομοποίησης, προσπαθεί να διασώσει την έννοια της ανθρωπότητας ως αυθύπαρκτης ολότητας, αναγνωρίζοντας τη δομή και τη δράση ως ισότιμες πλευρές των ίδιων διαδικασιών (δηλαδή της δομοποίησης). Δομή και δράση για τον Γκίντενς αλληλοεξαρτώνται και αλληλοεπηρεάζονται - οι δομές αναπαράγονται και μεταβάλλονται μέσα από τη δράση, η οποία περιορίζεται (αλλά και προκύπτει) από το σύνολο κανόνων και πόρων που είναι η δομή⁴.

Ήδη από αυτές τις βασικές θεωρητικές συνεισφορές των Γκίντενς και Μπάουμαν διαφαίνεται ο συνδυασμός συγκλίσεων και αποκλίσεων στη σκέψη τους, κάτι που χαρακτηρίζει και τις θέσεις τους για τη νεωτερικότητα ως έννοια, ως σύνολο χαρακτηριστικών και συνεπειών αλλά και ως προοπτική. Αυτές τις συγκλίσεις και τις διαφορές στην ερμηνεία της νεωτερικότητας από τους δύο θεωρητικούς θα εξετάσουμε στη συνέχεια.

1 Δεμερτζής Ν., Περεζούς Κ., *Ο Ζίγκμουντ Μπάουμαν και η Διφορούμενη Νεωτερικότητα*, σε Σ. Κονιόρδος (επιμ.), *Κοινωνική Σκέψη και Νεωτερικότητα*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2010, σ. 348-350.

2 Μαυρίδης Η., *Αναστοχαστικότητα, Διακινδύνευση, Ταυτότητα: Για την Κοινωνιολογία της Νεωτερικότητας του Άντονι Γκίντενς*, σε Σ. Κονιόρδος (επιμ.), *Κοινωνική Σκέψη και Νεωτερικότητα*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2010, σ. 371-372.

3 Δεμερτζής Ν., Περεζούς Κ., *ό.π.*, σ. 348.

4 Μαυρίδης Η., *ό.π.*, σ. 371-372.

1. Νεωτερικότητα.

Ο ορισμός της νεωτερικότητας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την οπτική γωνία από την οποία την εξετάζουμε. Πάνω στη σκαλωσιά του ορισμού της ως μια χαλαρά οριοθετημένης ιστορικής περιόδου, στηρίζεται το περιεχόμενό της ως έννοιας, ανάλογα με το θέμα που θέλουμε να εξετάσουμε, με το θεωρητικό και φιλοσοφικό υπόβαθρο που θα χρησιμοποιηθεί και με τα σημεία που θεωρούνται σε κάθε περίπτωση πιο σημαντικά. Με παρόμοιο τρόπο ορίζεται και η μετανεωτερικότητα ή ύστερη νεωτερικότητα.

Για τον Μπάουμαν η κοινωνιολογία είναι υπόθεση ηθική. Η κοινωνιολογική σκέψη είναι ο τρόπος με τον οποίο μπορούμε να καταλάβουμε περισσότερο τους ανθρώπους γύρω μας⁵. Νεωτερικότητα και μετανεωτερικότητα είναι έτσι συνδεδεμένες με την ανθρώπινη κατάσταση. Η προσπάθεια των ανθρώπων να αρνηθούν και να υπερβούν την αβεβαιότητα μέσω ταξινομήσεων, ορθολογικών εξηγήσεων, της τεχνολογίας και της πίστης προς την επιστήμη είναι η ουσία της νεωτερικότητας για τον Μπάουμαν. Αντίστοιχα, η μετανεωτερικότητα *καταφάσκει το διαφορούμενο της ανθρώπινης κατάστασης, αποδέχεται την καταστατική και αναπόφευκτη ύπαρξη της αρνητικότητας στα ανθρώπινα πράγματα και μέσω αυτών ασκεί κριτική στις παραδοχές της νεωτερικής σκέψης*⁶.

Ο Γκίντενς εστιάζει την προσοχή του στη φύση της ίδιας της νεωτερικότητας. Η «ασυνεχική» ερμηνεία της μοντέρνας κοινωνικής ανάπτυξης την οποία προτείνει ως βάση της ανάλυσής του, ορίζει τη νεωτερικότητα με βάση τη μοναδικότητα των μοντέρνων θεσμών και τη διαφορετικότητά τους ως προς τη μορφή από όλα τα είδη παραδοσιακής τάξης⁷ - η νεωτερικότητα δηλαδή ορίζεται από την προηγούμενη ιστορική κατάσταση, την παραδοσιακή κοινωνία, αποτελώντας μια ουσιαστική και σαφή ρήξη με αυτή⁸. Αυτή και άλλες ασυνέχειες, όπως ο ραγδαίος ρυθμός και το εύρος των αλλαγών που εκδηλώνονται στη νεωτερικότητα την ορίζουν, μια άποψη που έρχεται σε συνειδητή αντίθεση με τον κοινωνικό εξελικτικισμό τον οποίο ο Γκίντενς απορρίπτει⁹.

Όσο για τη μετανεωτερικότητα, ο Γκίντενς δεν τη διαχωρίζει από τη νεωτερικότητα. την αναλύει ως αλληλουχία μεταβάσεων πέρα των ποικίλων θεσμικών συμπλεγμάτων της νεωτερικότητας. Η ανάδυση νέων τρόπων ζωής και μορφών κοινωνικής οργάνωσης που αποκλίνουν σημαντικά από αυτούς της νεωτερικότητας, δεν ορίζουν την απομάκρυνση από

5 Δεμερτζής Ν., Περεζούς Κ., ό.π., σ. 349.

6 Στο ίδιο, σ. 350.

7 Giddens A., *Οι Συνέπειες της Νεωτερικότητας*, μτφρ. Γ. Μερτίκας, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2001, σ. 17.

8 Μαυρίδης Η., ό.π., σ. 373.

9 Giddens A., ό.π., σ. 19-20.

τη νεωτερικότητα αλλά μια φάση ριζοσπαστικοποίησής της¹⁰. Αυτήν την περίοδο ο Γκίντενς προτιμά να την χαρακτηρίζει ως «ώριμη νεωτερικότητα¹¹».

2. Ταχύτητα και ρευστότητα.

Παρά τη διαφορετική οπτική με την οποία αναλύουν τη νεωτερικότητα ο Μπάουμαν και ο Γκίντενς, υπάρχουν κάποιες έννοιες οι οποίες επισημαίνονται και από τους δύο ως βασικά χαρακτηριστικά της νεωτερικότητας και κυρίως της μετανεωτερικότητας ή ώριμης νεωτερικότητας. Ο Γκίντενς αναφέρει τον ραγδαίο ρυθμό αλλαγής που χαρακτηρίζει τη νεωτερικότητα, χαρακτηρίζοντας μάλιστα την ταχύτητα αλλαγής υπερβολική¹². Συνέπεια αυτών των ραγδαίων αλλαγών είναι η αίσθηση ότι τα σταθερά σημεία αναφοράς στις κοινωνικές σχέσεις διαλύονται¹³. Ο Μπάουμαν επισημαίνει τη γρήγορη και πλήρη διαγραφή από τη μνήμη της ξεπερασμένης πληροφορίας και τις συνήθειες που γερνάνε με γρήγορο ρυθμό¹⁴. Περιγράφει τον σύγχρονο τρόπο ζωής ως μια κατάσταση διαρκούς κίνησης που διέπεται από μια ψυχαναγκαστική, ιδεοληπτική αλλαγή¹⁵.

Μπάουμαν και Γκίντενς διαφοροποιούνται στην ερμηνεία αυτής της γρήγορης, συνεχούς αλλαγής. Ο Γκίντενς εισάγει την έννοια της αναστοχαστικότητας της νεωτερικότητας: οι κοινωνικές πρακτικές εξετάζονται και αναδιαμορφώνονται συνεχώς με βάση την αυξανόμενη πληροφόρηση. Ο ρόλος του παρελθόντος στη διαμόρφωση των κοινωνικών πρακτικών είναι πολύ λιγότερο σημαντικός από ό,τι στις παραδοσιακές κοινωνίες. Ο κόσμος μας συγκροτείται μέσω αναστοχαστικά εφαρμοσμένης γνώσης, αλλά ποτέ δεν είμαστε σίγουροι ότι αυτή η γνώση δεν θα αναθεωρηθεί¹⁶. Η νεωτερικότητα θεσμολογεί την αμφισβήτηση του δεδομένου¹⁷. Αμφισβητεί και έρχεται συνεχώς σε ρήξη με την παράδοση. Η δυναμική της κατά τον Γκίντενς έγκειται στο ότι είναι διαρκώς προσανατολισμένη προς το μέλλον¹⁸.

Ο Μπάουμαν, πάνω στην ίδια βάση, περιγράφει τη σύγχρονη κατάσταση ως «ρευστή νεωτερικότητα», ως έναν πολιτισμό απεμπλοκής, ασυνέχειας και λησμονιάς,

10 Στο ίδιο, σ. 71-72.

11 Στο ίδιο, σ. 211.

12 Στο ίδιο, σ. 20.

13 Μαυρίδης Η., ό.π., σ. 380.

14 Μπάουμαν Ζ., *Ρευστοί Καιροί: Η ζωή στην εποχή της αβεβαιότητας*, μτφρ. Κ. Γεωργιά, εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2009, σ. 19.

15 Δεμερτζής Ν., Περεζούς Κ., ό.π., σ. 353-354.

16 Giddens A., ό.π., σ. 56-58.

17 Μαυρίδης Η., ό.π., σ. 375.

18 Στο ίδιο, σ. 376.

αντιπαραθέτοντάς τον στον πολιτισμό γνώσης και συσσώρευσης παλαιότερων κοινωνιών. Η διαρκής κινητικότητα, η αποφυγή δέσμευσης και περιορισμού είναι η λογική της μετανεωτερικότητας για τον Μπάουμαν. Το μέλλον δεν είναι κάτι που πρέπει να ελεγχθεί, αλλά κάτι που δεν πρέπει να υποθηκευτεί¹⁹. Οι κοινωνικές μορφές (θεσμοί, πρότυπα, δομές) αποσυντίθενται και διαλύονται πιο γρήγορα από τον χρόνο που χρειάζεται για να διαμορφωθούν και να έχουν συνέπειες. Η αβεβαιότητα που προέρχεται από την αποσύνδεση εξουσίας και πολιτικής, η υποχώρηση της κοινωνικής αλληλεγγύης η κατάρρευση της συστηματικής σχέσης και του μακροπρόθεσμου σχεδιασμού και η ανάδειξη της ευελιξίας στην ατομική ζωή ως αρετής, συνδυάζονται με τη λογική της διαρκούς κινητικότητας, διαμορφώνοντας στη σκέψη του Μπάουμαν την έννοια της ρευστότητας που χαρακτηρίζει τη μετανεωτερικότητα²⁰. Μια έννοια που δεν απουσιάζει και από τη σκέψη του Γκίντενς, αλλά ιδωμένη από διαφορετική σκοπιά εμφανίζεται ως αναστοχαστικότητα και θεσμοποίηση της αμφισβήτησης - όμως και ο Γκίντενς δεν παραλείπει να αναφερθεί στον *ασταθή ή ευμετάβλητο χαρακτήρα του σύγχρονου κόσμου*²¹.

3. Απουσία ελέγχου, φόβος και διακινδύνευση.

Ο Γκίντενς επισημαίνει την αλλαγή της έννοιας της διακινδύνευσης στις νεωτερικές κοινωνίες σε σχέση με τις παραδοσιακές. Ενώ στις παραδοσιακές κοινωνίες η διακινδύνευση προέρχεται από το φυσικό περιβάλλον - και διάφορες καταστάσεις ανθρώπινης βίας - που εμφανίζονται ως «θέλημα Θεού», στις σύγχρονες κοινωνίες η διακινδύνευση αφορά την προερχόμενη από τον άνθρωπο δραστηριότητα - έναν πυρηνικό πόλεμο ή μιας μεγάλης κλίμακας οικολογική κρίση²². Δύο χαρακτηριστικά της νεωτερικότητας διαμορφώνουν επιπλέον το νόημα της διακινδύνευσης: η παγκοσμιοποίηση, δηλαδή η αμοιβαία εξάρτηση διαφόρων περιοχών του πλανήτη²³, η οποία οδηγεί σε ένταση των πιθανών συνεπειών και αύξηση των ενδεχομένων συμβάντων που επηρεάζουν μεγάλο αριθμό ανθρώπων²⁴. η εμπιστοσύνη που αναγκαστικά πρέπει να δείχνει κάποιος σε αφηρημένα συστήματα - χιλιάδες εξειδικευμένα συστήματα τα οποία διέπουν την καθημερινή ζωή στις νεωτερικές κοινωνίες και καθώς κανείς δεν μπορεί να κατέχει όλη την ανθρώπινη γνώση, οι «μη-ειδικοί» (δηλαδή όλοι) πρέπει να εμπιστεύονται τους ειδικούς (ουσιαστικά τη γνώση που

19 Δεμερτζής Ν., Περεζούς Κ., ό.π., σ. 354.

20 Μπάουμαν Ζ., ό.π., σ. 15-19.

21 Giddens A., ό.π., σ. 64.

22 Μαυρίδης Η., ό.π., σ. 391-392.

23 Giddens A., ό.π., σ. 20.

24 Στο ίδιο, σ. 153.

συμπυκνώνεται σε κάθε τέτοιο εξειδικευμένο σύστημα) ώστε να ζήσει μέσα στις νεωτερικές κοινωνίες²⁵. Η πολυπλοκότητα των συστημάτων και των δραστηριοτήτων που απαρτίζουν την παγκόσμια κοινωνία οδηγεί έτσι σε αδυναμία πρόβλεψης των συνεπειών της ανθρώπινης δραστηριότητας²⁶. Ξεκινώντας από την ιδέα του αναπόφευκτου του ζην με κινδύνους που διαφεύγουν τον έλεγχο, ο Γκίντενς, με βάση το νόημα της διακινδύνευσης που αναφέραμε παραπάνω, προτείνει μια μεταφορά για την απεικόνιση της νεωτερικότητας: ένα τζαγγερνώτ, μια μηχανή απόδρασης με τεράστια ισχύ η οποία μόνο εν μέρει ελέγχεται και ανά πάσα στιγμή μπορεί να επιταχύνει ή να αλλάξει πορεία συνθλίβοντας όσους της αντιστέκονται²⁷.

Μια παρόμοια μεταφορά χρησιμοποιεί και ο Μπάουμαν (με διαφορετικό όμως περιεχόμενο) όταν μιλάει για τον «οδοστρωτήρα της νεωτερικότητας²⁸». Όμως τα χαρακτηριστικά του τζαγγερνώτ του Γκίντενς δεν του διαφεύγουν: η παγκοσμιοποίηση έχει κάνει τη δουλειά της και *όλες οι κοινωνίες κείτονται ορθάνοιχτες, υλικά και πνευματικά*²⁹. Η ανοικτή κοινωνία είναι για τον Μπάουμαν η κοινωνία που είναι ανίκανη να αποφασίσει την πορεία της με κάποιον βαθμό βεβαιότητας και, εφόσον την αποφασίσει, να την προστατεύσει. Το γνώρισμα της «ανοικτότητας» σχετίζεται για τον Μπάουμαν με μια ακατανίκητη μοίρα, με τις απρόβλεπτες και απροσχεδιάστες συνέπειες της αρνητικής πλευράς της παγκοσμιοποίησης - επιλεκτική παγκοσμιοποίηση του εμπορίου και του κεφαλαίου, επιτήρηση και πληροφόρηση, βία και όπλα, έγκλημα και τρομοκρατία³⁰. Η απουσία ελέγχου είναι και εδώ παρούσα, όμως αντίθετα από τον Γκίντενς δεν παρουσιάζεται ως μια αυθύπαρκτη κατάσταση, ως φυσικό φαινόμενο, αλλά, πολύ πιο άμεσα από τον Γκίντενς, ως αποτέλεσμα της ανθρώπινης δραστηριότητας. Για τον Γκίντενς, η διακινδύνευση πηγάζει από τον συνδυασμό της κυκλικότητας της ανθρώπινης γνώσης (που είναι αποτέλεσμα της αναστοχαστικότητας) και της πολυπλοκότητας της παγκόσμιας κοινωνίας, σε φυσικό αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο, ο οποίος οδηγεί σε ακούσιες συνέπειες³¹. Για τον Μπάουμαν, οι άνθρωποι είναι υπεύθυνοι για την ανικανότητά τους να προβλέψουν και να ελέγξουν τον προσανατολισμό τους. Δε μιλάει για διακινδύνευση, αλλά για φόβο, πιο συγκεκριμένα για το κεφάλαιο του φόβου το οποίο όπως κάθε κεφάλαιο

25 Μαυρίδης Η., ό.π., σ. 393.

26 Giddens A., ό.π., σ. 185.

27 Στο ίδιο, σ. 170.

28 Μπάουμαν Ζ., ό.π., σ. 59.

29 Στο ίδιο, σ. 23.

30 Στο ίδιο, σ. 23-24.

31 Giddens A., ό.π., σ. 185.

μπορεί να αποφέρει πολλά είδη κέρδους, εμπορικού ή πολιτικού³². Ο φόβος του Μπάουμαν δεν είναι ένα αφηρημένο στοιχείο της νεωτερικότητας όπως η διακινδύνευση του Γκίντενς προέρχεται από τον άνθρωπο, αξιοποιείται από τον άνθρωπο και αυτοδιαιώνίζεται μέσα από τις αμυντικές αντιδράσεις της κοινωνίας απέναντί του³³.

4. Συλλογικότητα και εξατομίκευση.

Ο Μπάουμαν επισημαίνει ότι οι φόβοι που χαρακτηρίζουν τη νεωτερικότητα γεννήθηκαν παράλληλα με την έξαρση της ατομικοποίησης³⁴. Οι σύγχρονοι άνθρωποι, τουλάχιστον αυτοί που έχουν τα μέσα, περιχαρακώνονται ενάντια στους φόβους τους, χρησιμοποιώντας ατομικά μέσα προστασίας. Η προσωπική ασφάλεια αποτελεί κεντρικό σημείο στις στρατηγικές πώλησης και «ο νόμος και η τάξη» υποβαθμίζονται στην εγγύηση της σωματικής ασφάλειας³⁵. Η αλληλεγγύη, με τη μορφή μονίμων συλλογικοτήτων ενοποιημένων από το κοινό συμφέρον, αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της νεωτερικότητας ως τρόπος διαχείρισης του φόβου. Η απώλεια της αλληλεγγύης άλλαξε τον τρόπο διαχείρισης του φόβου στις μετανεωτερικές κοινωνίες. Ο ανταγωνισμός αντικατέστησε την αλληλεγγύη και η αντιμετώπιση του φόβου έχει όπως λέει ο Μπάουμαν *ιδιωτικοποιηθεί*³⁶.

Η μετάβαση από το συλλογικό στο ατομικό στις μετανεωτερικές κοινωνίες χαρακτηρίζει μια ακόμα σημαντική διαφοροποίηση νεωτερικότητας και μετανεωτερικότητας: η πρώτη αποτελεί για τον Μπάουμαν μια «κοινωνία της παραγωγής» - οι άνθρωποι δηλαδή ορίζονται κυρίως σε σχέση με την παραγωγή αγαθών. Η μετανεωτερικότητα είναι μια «κοινωνία της κατανάλωσης», η θέση του ανθρώπου στην κατανάλωση ορίζει τον άνθρωπο. Παραγωγή και κατανάλωση έχουν μια ουσιώδη διαφορά: η παραγωγή είναι μια διαδικασία συλλογική, ενώ η κατανάλωση μια διαδικασία ατομική³⁷. Το σταθερό περιβάλλον του «φορντικού εργοστασίου» που προσέφερε ένα καταφύγιο εμπιστοσύνης και συλλογικότητας³⁸, χάνει τη σημασία του στη μετανεωτερική κοινωνία της κατανάλωσης. Η αντικατάσταση της συλλογικότητας και της αλληλεγγύης από το ατομικό καθήκον του ιδίου συμφέροντος, της ίδιας μέριμνας και της αυτοβοήθειας κάνει κατά τον

32 Μπάουμαν Ζ., ό.π., σ. 32.

33 Στο ίδιο, σ. 31.

34 Στο ίδιο, σ. 116.

35 Στο ίδιο, σ. 32.

36 Στο ίδιο, σ. 116.

37 Δεμερτζής Ν., Περεζούς Κ., ό.π., σ. 351-352.

38 Μπάουμαν Ζ., ό.π., σ. 104.

Καστέλ την κοινωνία να ξει στην κινούμενη άμμο της τυχειότητας, με αποτέλεσμα η υπαρξιακή ανασφάλεια και οι διασπαρμένοι φόβοι των διάχυτων κινδύνων να είναι πλέον ενδημικά³⁹.

Ο Γκίντενς αναφέρεται στη σχέση συλλογικότητας και εξατομίκευσης με μια διαφορετική οπτική. Η έννοια της κοινότητας δεν είναι για τον Γκίντενς τόσο σαφώς καθορισμένη. Περιλαμβάνει ένα πλέγμα σχέσεων και δεσμών, η διαφορετική θέση και ισχύς των οποίων δεν μας επιτρέπει να μιλήσουμε κατηγορηματικά για την παρακμή της κοινότητας⁴⁰. Ο Γκίντενς μιλάει για επικέντρωση στον εαυτό, χωρίς να αποκλείει αυτή η επικέντρωση να είναι συνέπεια της κατάρρευσης της κοινότητας και της διαρκώς αυξανόμενης εξατομίκευσης⁴¹. Όμως αυτό που κυρίως εξετάζει είναι η κατασκευή της ταυτότητας, η οποία στις νεωτερικές κοινωνίες είναι αποτέλεσμα του μεγαλύτερου εύρους των ατομικών επιλογών και της αναστοχαστικότητας των ατόμων επάνω στις συνέπειες των επιλογών τους. Η ταυτότητα του ατόμου δεν καθορίζεται πλέον από την παράδοση, τις συνήθειες και τις κεντρικές επιλογές ενός κοινωνικού περιβάλλοντος όπως στις παραδοσιακές κοινωνίες, αλλά κατασκευάζεται και ανακατασκευάζεται καθημερινά από διασκορπισμένα, ασύνδετα και αντιφατικά κομμάτια αλλά και από ρίσκα και καθημερινές επιλογές. Μια αναστοχαστική δηλαδή διαδικασία που δεν αφορά μόνο τη γνώση αλλά και την καθημερινή πράξη των ανθρώπων⁴². Ο Γκίντενς καταλήγει μεταξύ άλλων στο συμπέρασμα ότι το ενδιαφέρον για αυτοεκπλήρωση του νεωτερικού ατόμου δεν είναι μόνο μια ναρκισσιστική άμυνα απέναντι σε έναν απειλητικό εξωτερικό κόσμο, αλλά και τουλάχιστον εν μέρει, θετική ιδιοποίηση των καταστάσεων της παγκοσμιοποίησης που επηρεάζουν την καθημερινή ζωή⁴³. Αυτό δηλαδή που ο Μπάουμαν ερμηνεύει ως περιχαράκωση, απώλεια συλλογικότητας και ατομικισμό, μια αρνητική δηλαδή εκδήλωση της νεωτερικότητας για την οποία υπεύθυνοι είναι οι άνθρωποι, ο Γκίντενς το ερμηνεύει ως ένα νέο τρόπο διαμόρφωσης της προσωπικής ταυτότητας, αναπόφευκτο λόγω της φύσης της ώριμης νεωτερικότητας και όχι απαραίτητα αρνητικό στην ουσία του.

39 Στο ίδιο, σ. 100-101.

40 Giddens A., ό.π., σ. 143-144.

41 Μαυρίδης Η., ό.π., σ. 390.

42 Στο ίδιο, σ. 387.

43 Giddens A., ό.π., σ. 152-153.

5. Χώρος και χρόνος.

Γκίντενς και Μπάουμαν εντοπίζουν και οι δύο αλλαγές στη σχέση μεταξύ χώρου και χρόνου και κοινωνικών σχέσεων που αφορούν τη νεωτερικότητα και την μετανεωτερικότητα. Ο τρόπος που ερμηνεύουν και χρησιμοποιούν τις αλλαγές αυτές εξαρτάται για τον καθένα από την οπτική που χρησιμοποιεί. Ο Γκίντενς, που όπως είδαμε παραπάνω εξετάζει τη φύση της ίδιας της νεωτερικότητας, εισάγει την έννοια της αποσύνδεσης, της «εκρίζωσης» δηλαδή των κοινωνικών σχέσεων από τοπικά πλαίσια αλληλεπίδρασης και την αναμόρφωσή τους σε απροσδιόριστα χωροχρονικά διαστήματα⁴⁴. Χώρος και χρόνος ήταν άμεσα συνδεδεμένοι στις παραδοσιακές κοινωνίες, με τη μορφή της θεμελίωσης των κοινωνικών σχέσεων στην εντοπιότητα και του κυκλικού, επαναλαμβανόμενου χρόνου των φυσικών και κοινωνικών συμβάντων. Σε έναν πλανήτη όμως όπου δεν υπάρχουν πλέον ανεξηρεύνητοι τόποι και τα πάντα είναι χαρτογραφημένα, παρουσία και απουσία αποσυνδέονται από συγκεκριμένες τοποθεσίες και επανασυνδέονται μέσα στον χώρο και στον χρόνο, μετασχηματίζοντας τις μορφές κοινωνικής οργάνωσης και ανθρώπινης υποκειμενικότητας⁴⁵.

Ο Γκίντενς εντοπίζει δύο τύπους μηχανισμών αποσύνδεσης: την καθιέρωση ειδικευμένων συστημάτων και τη δημιουργία συμβολικών δεικτών. Κοινό στοιχείο και των δύο τύπων είναι ότι ενέχουν σχέσεις εμπιστοσύνης, στοιχείο σημαντικό των νεωτερικών θεσμών, καθώς η καθημερινή ζωή στις σύγχρονες κοινωνίες είναι με τέτοιο τρόπο οργανωμένη και σε τέτοιο βαθμό περίπλοκη που δεν θα μπορούσαμε να ζήσουμε χωρίς αυτήν.

Στα ειδικευμένα συστήματα αναφερθήκαμε και παραπάνω· ας αρκεστούμε εδώ να αναφέρουμε ότι ο Γκίντενς αιτιολογεί τον χαρακτηρισμό των ειδικευμένων συστημάτων ως μηχανισμών αποσύνδεσης αποδίδοντάς τους την απομάκρυνση των κοινωνικών σχέσεων από την αμεσότητα των αναφορών τους^{46,47}.

Ο όρος συμβολικοί δείκτες αφορά για τον Γκίντενς μέσα αμοιβαίας ανταλλαγής, τα οποία λειτουργούν χωρίς αναφορά στα ειδοποιά χαρακτηριστικά όσων ατόμων ή ομάδων τα χρησιμοποιούν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου συμβολικού δείκτη είναι το χρήμα. Με ουσία την πίστωση και το χρέος, το χρήμα είναι τρόπος αναβολής, παρέχοντας τα μέσα

44 Στο ίδιο, σ. 37.

45 Μαυρίδης Η., ό.π., σ. 375-376.

46 Στο ίδιο, σ. 377.

47 Κάτι που θυμίζει την αλλοτριώση του εργαζομένου από το προϊόν της εργασίας του που αναφέρει ο Μαρξ.

για να συνδεθεί πίστη και οφειλή σε καταστάσεις όπου η άμεση ανταλλαγή προϊόντων είναι αδύνατη, διασφαλίζοντας έτσι τη θέσπιση δοσοληψιών μεταξύ δρώντων που βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση χρόνου και χώρου και λειτουργεί έτσι ως μέσον χωροχρονικής αποστασιοποίησης, υποσκελίζοντας τον χωροχρόνο και συνδέοντας αμεσότητα και αναβολή, παρουσία και απουσία^{48,49}.

Ο Μπάουμαν εντοπίζει την αλλαγή της αντίληψης του χρόνου στη σχέση με το παρελθόν, την κατάσταση διαρκούς κίνησης και την ψυχαναγκαστική, ιδεοληπτική αλλαγή που αναφέραμε παραπάνω. Περνώντας από τον πολιτισμό γνώσης και συσσώρευσης στον πολιτισμό απεμπλοκής, ασυνέχειας και λησμονιάς της ρευστής νεωτερικότητας, κάθε άλλη μορφή χρόνου καταργείται πέραν μιας χαλαρής συνάθροισης και μιας αυθαίρετης αλληλουχίας ενεστώτων στιγμών· η ροή του χρόνου ισοπεδώνεται έτσι σε ένα αδιάκοπο, συνεχές παρόν⁵⁰.

Όσο για τον χώρο, ο Μπάουμαν επισημαίνει κι αυτός τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης ως το γεγονός ότι η νεωτερικότητα έγινε η καθολική κατάσταση του ανθρώπινου είδους⁵¹. Επισημαίνει επίσης την τεχνολογική ακύρωση των χρονικών και χωρικών αποστάσεων⁵². Όμως η νεωτερικότητα χαρακτηρίζεται από εγγενείς στη φύση της διαδικασίας κοινωνικού αποκλεισμού. Η συνειδητή προσπάθεια δημιουργίας μιας τεχνητής τάξης, έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία «ξένων», οι οποίοι σε αντίθεση με τις παραδοσιακές κοινωνίες παραμένουν ξένοι για πολύ, ακόμα και για πάντα⁵³. Η μετατόπιση δε από την κοινωνία της παραγωγής στην κοινωνία της κατανάλωσης συνεπάγεται την αντικατάσταση των ανέργων, μια κατάσταση προσωρινή, από ανθρώπους που δεν μπορούν να καταναλώσουν, άρα είναι «περιττοί», «πλεονάζοντες», μια κατάσταση που με την αποδοχή της έννοιας της «δομικής ανεργίας» γίνεται μόνιμη⁵⁴. Οι διαδικασίες αποκλεισμού έχουν έτσι ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ανθρώπινων αποβλήτων. Πριν την παγκοσμιοποίηση, τα ανθρώπινα απορρίμματα είχαν ως φυσικό προορισμό τις «προνεωτερικές», «υπανάπτυκτες» χώρες. Η εξάπλωση όμως των νεωτερικών διαδικασιών σε ολόκληρο τον πλανήτη έχει ως αποτέλεσμα από τη μία την παραγωγή ανθρώπινων

48 Giddens A., ό.π., σ. 40-42.

49 Μια περιγραφή του χρήματος που θα είχε ενδιαφέρον να τη συγκρίνουμε με τον «φετιχισμό του εμπορεύματος» του Μαρξ.

50 Δεμερτζής Ν., Περεζούς Κ., ό.π., σ. 355.

51 Στο ίδιο, σ. 365.

52 Στο ίδιο, σ. 356.

53 Στο ίδιο, σ. 360-361.

54 Στο ίδιο, σ. 364.

αποβλήτων σε όλες τις χώρες, από την άλλη την εξάλειψη των χωρών που έπαιζαν τον ρόλο «χώρων αποκομιδής»⁵⁵. Ο πλανήτης πλέον είναι γεμάτος⁵⁶ και η καπιταλιστική νεωτερικότητα κινδυνεύει να πνιγεί στα ίδια τα απόβλητα που παράγει⁵⁷.

Συμπεράσματα

Γκίντενς και Μπάουμαν βλέπουν στη νεωτερικότητα και τη μετανεωτερικότητα τις ίδιες εικόνες, όμως τις ερμηνεύουν από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Ο Μπάουμαν εστιάζει σε αρνητικές συνέπειες της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας⁵⁸, δίνοντας εκ πρώτης όψεως την εντύπωση μιας απαισιόδοξης οπτικής. Ο Γκίντενς κρατάει μια πιο αποστασιοποιημένη στάση. Η ανάλυσή του είναι όπως τη χαρακτηρίζει ο Μαυρίδης «τεχνική - κοινωνιολογική» και απουσιάζει μια κριτική της νεωτερικότητας⁵⁹. Παρουσιάζοντας την πορεία και τα συμπτώματα της νεωτερικότητας σχεδόν ως φυσικό φαινόμενο, η ανάλυση του Γκίντενς δείχνει πιο αισιόδοξη από αυτήν του Μπάουμαν. Όμως η ανθρωπιστική οπτική του Μπάουμαν είναι ουσιαστικά η αισιόδοξη οπτική, καθώς το συμπέρασμα είναι ότι οι αρνητικές συνέπειες είναι αποτέλεσμα της δράσης του ανθρώπου και συνεπώς μπορούν να ανατραπούν και να διορθωθούν, σε αντίθεση με την ανάλυση του Γκίντενς η οποία, συγκρινόμενη με την οπτική του Μπάουμαν, δείχνει μοιρολατρική και απαισιόδοξη, εξαρτώντας το μέλλον των ανθρώπινων κοινωνιών από τις διαθέσεις και την πορεία ενός ανεξέλεγκτου τζαγγερνώτ.

55 Στο ίδιο, σ. 365-366.

56 Μπάουμαν Ζ., ό.π., σ. 96.

57 Στο ίδιο, σ. 57.

58 Δεμερτζής Ν., Περεζούς Κ., ό.π., σ. 367.

59 Μαυρίδης Η., ό.π., σ. 395.

Βιβλιογραφία

- Δεμερτζής Ν., Περεξούς Κ., *Ο Ζίγκμουντ Μπάουμαν και η Διφορούμενη Νεωτερικότητα*, σε Σ. Κονιόρδος (επιμ.), *Κοινωνική Σκέψη και Νεωτερικότητα*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2010.
- Μαυρίδης Η., *Αναστοχαστικότητα, Διακινδύνευση, Ταυτότητα: Για την Κοινωνιολογία της Νεωτερικότητας του Άντονι Γκίντενς*, σε Σ. Κονιόρδος (επιμ.), *Κοινωνική Σκέψη και Νεωτερικότητα*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2010.
- Μπάουμαν Ζ., *Ρευστοί Καιροί: Η ζωή στην εποχή της αβεβαιότητας*, μτφρ. Κ. Γεωργιά, εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2009.
- Giddens A., *Οι Συνέπειες της Νεωτερικότητας*, μτφρ. Γ. Μερτίκας, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2001.

- **You are free:**

- to copy, distribute, display, and perform the work

- **Under the following conditions:**

- **Attribution.** You must give the original author credit.

- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.

- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.

- For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.
- Any of these conditions can be waived if you get permission from the copyright holder.

- **Your fair use and other rights are in no way affected by the above.**